

Konferensrapport

Ringmärkningscentralens ringmärkarmöte

5-6 februari 2000, Naturhistoriska museet, Göteborg

Från Ånnsjön

Peter Carlsson, Thomas Holmberg, Mikael Jönsson

Program

Lördag:

Mötet öppnas

Välkomstanförande

Lägesrapport från RC

Återfyndsatlaset – volym I

Fåglar som virusvektorer

Går det att skilja könen hos pilfink?

Berguvsbeståndets tillväxt och spridning på västkusten

Fåglar, fångstredskap och föreskrifter

Projekt stormsvala

Höstvarthättor – nordliga eller sydliga?

Fagel II – RCs datastrategi

Projekt skräntärna

Färgmärkta pilgrimsfalkar

Södra Bohuslän – en bildexposé

Svanar – ringmärkning som hjälpmedel vid studier av biometri och miljögifter

Söndag:

Fåglar som indikatorer på bakteriell förorening

Ringmärkning i medicinens tjänst

Invasion av gråspett

Hemortstrohet eller nomadism – data från Ånnsjönsfågelstations mellanårskontroller

Idö märkplats

Nattsträck och fångstsiffror – ett tydligt samband eller?

Mötet avslutas

Bo Fernholm, RC

Ingvar Nordin

Bengt-Olov Stolt

Thord Fransson

Björn Olsen

Arne Lundberg

Peter Strandvik

Bo Fernholm

Kåre Ström

Tommy Järås

Bo Sällström, Bo Nielsen, Thord Fransson

Roland Staav

Peter Lindberg

Thomas Liebig

Sven Mathiasson

Helena Palmgren

Björn Olsen

Björn Ehrenroth

Thomas Holmberg

Lars Broberg

Per-Göran Bentz

Bo Fernholm

Mötesanteckningar

Valet av Göteborg som plats för ringmärkmötet passar bra i dessa jubileumstider (ringmärkningen 100 år i fjol) eftersom det var i denna stad som den svenska ringmärkningen började. Ingvar Nordin inledde mötet med en historisk tillbakablick över Göteborgs ringmärkartradition. Staden som också är känd som "lilla London" och "Sveriges framsida" begåvades här med epitetet "staden där räkorna gro".

Bengt-Olov Stolt fortsatte med att presentera ringmärkningscentralens personal som nästan mangrant var på plats. Lägesrapporten innehöll en del statistik över både fåglar och ringmärkare. Under 1999 märktes drygt 300 000 fåglar vilket är en tämligen normal siffra för senare år. Totalt har över nio miljoner fåglar märkts i Sverige. Ett bekymmer är dock att medianåldern hos ringmärkarkåren stiger kraftigt. Från 38 år 1976 är den nu uppe i 49 år. Till en del styrs detta av de nya licenser som utfärdas. Prioritetsordningen som RC följer lyder:

1. Stationer – standardiserad fångst viktig
2. Bomärkning – en jämn fördelning över landet eftersträvas
3. Forskningsprojekt vid universitet – en forskningsplan inklusive tänkt publicering erfordras
4. Nationella projekt – jfr Projekt Havsörn, Projekt Pilgrimsfalk mfl
5. Internationella projekt – EURING-samarbeten, tex Acrocephalusprojektet

Andelen ringmärkare i Norrland (norr om 61°N) har dock varit konstant omkring 15% sedan länge.

Istället för ett planerat föredrag av Thomas Pettersson om CES-Sverige (*Constant Effort Site*) hoppade Björn Olsen in och berättade om fåglarnas roll som bärare av influensavirus runt jorden. Man tror att de återkommande influensorna ofta har sitt ursprung i virusstammar i Sibirien som med hjälp av flyttfåglar hamnar i Kina och Sydostasien. Där kan virus överföras från fågel till tamfågel, vidare till tamsvin och slutligen till människa eftersom dessa lever tätt tillsammans. Influensavirus måste gå vägen via svin för att kunna smitta människan. De vilda fåglarna, särskilt sjöfåglar, kan ofta bära viruset utan att själv bli sjuka och fungerar därför som en reservoar. Virus är mycket benägna att förändras genetiskt varför nya varianter dyker upp varje vinter. Att förutsäga vilken variant som kommer närmast är mycket svårt, men skulle vara till stor hjälp för planering av vaccinationer.

Arne Lundberg hävdade att de pilfinkar han studerat var världens tråkigaste fågelart (vanliga, bruna, identiska kön), men att man samtidigt kunde anta att "ju tråkigare fågel desto mer spännande sexliv". Tesen var att även om fågelskådare har svårt att skilja pilfinkarnas kön åt så måste fåglarna själva kunna göra detta på något vis. Tillskillnad

från många andra arter där könen är lika (tex många sångare) så har pilfinkarna tydliga dräktkaraktärer. Arne hade genom utförliga mätningar av dessa funnit skillnader mellan könen i de flesta biometriska mått. DNA-analyser visade att han numera har 97% träffsäkerhet i sina könsbestämningar.

Först i raden av ett antal västkustska presentationer var Peter Strandvik som berättade om berguvsbeståndet på västkusten under uppfödningssperioden 1965-85 samt tiden 1995-1999. Totalt har 599 uvar släppts ut och idag finns ett 80-tal par häckande i Bohusläns kusttrakter. Där bestånden är som tätast är det ca 5 km mellan paren vilket uppskattningsvis ger plats för omkring 180 par i området. Populationen verkar variera cykliskt med 3-4 års period, mätt som ungfågelproduktion. Av märkta ungar återfinns en fjärdedel. De flesta har då rört sig endast 4-5 mil från märkplatsen, men enstaka individer har flugit 30-80 mil.

Bo Fernholm fick ersätta Tommy Svensson från Naturvårdsverket som egentligen skulle pratat om lagar och förordningar som berör ringmärkningsverksamhet. All fångst av vilda djur räknas som jakt, och regleras därför av jaktlagstiftningen. För nätfångst av fåglar på uppdrag av RC finns ett generellt tillstånd, men för närvarande omfattas inga andra fångstmetoder av detta. RC arbetar för att utvidga tillståndet för att enskilda ringmärkare ska behöva skicka in ansökningar när annan metod än nätfångst används.

Mer praktiskt inriktad var nästa presentation av Kåre Ström som behandlade fångst av stormsvalor på västkusten. Med nät och bandspelare hade man hittills märkt ett 25-tal stormsvalor under ett antal nätter. I lämpliga miljöer letade man också efter häckningar, bland annat med hjälp av känsliga mikrofoner som stacks in i misstänkta klippskrevor.

Tommy Järås höll ett intressant föredrag om hur ringmärkning och biometriska data, här främst vinglängd, kan användas för att identifiera olika populationer av en art. Undersökningen initierades av norska resultat på svarthättor som visade två tidsmässiga toppar i fångstsiffrorna, och samtidigt en markant skillnad i vinglängd mellan första och andra gruppen. Tendensen återfanns i material från Nidingen, om än inte lika tydligt. Generellt verkar det som om sydliga svarthättor i Sverige har kortare vingar än sina nordliga släktingar. Man kunde också se att kuststationerna ser kulmen tre veckor senare än inlandslokalerna.

Ringmärkningscentralens nya version av databasprogrammet Fagel presenterades av Bo Nielsen, som stått för merparten av programmerandet, samt Bo Sällström och Thord Fransson från RC. Programmet bygger på databashanteraren Microsoft Access och kan kostnadsfritt beställas från RC (bo.sallstrom@nrm.se). Det följer självklart RCs krav på rapportering av ringmärkningar

och innehåller många kontrollfunktioner vilka underlättar inmatning och minskar risken för felaktiga uppgifter.

Den nya återfyndsatlascen från RC användes i flera av föredragen, och Roland Staav hade plockat ut många intressanta upplysningar om skräntärnan.

En art som konkurrerar om berguvarnas klippor på västkusten är pilgrimsfalken. Peter Lindberg berättade om spridningen av de falkar som märkts under åren i samband med Projekt Pilgrimsfalk. Man skiljer här på unga och gamla fåglars spridning; *natal dispersal* är rörelser från födelseplats till första egna häckningen, och *breeding dispersal* visar i vilken utsträckning gamla fåglar byter revir. Orsakerna till spridningen kan vara flera, populationstäthet och födotillgång är två exempel. Som hos många andra fåglar är honorna mer rörliga än hanarna.

Sven Mathiasson använder ringmärkningen som ett hjälpmedel vid studier av biometri och miljögifter hos knölsvanar. Liksom Arne Lundberg tar SM en stor mängd mått (15 olika!) på varje individ. Dessa används för att besvara frågor som tex vad är optimal halslängd hos en svan? En lång hals ger tillgång till djupare vatten för födosök, vilket kan vara bra en vinter då grunda vikar fryser. En för lång hals kan å andra sidan försvåra flygning.

Söndagen inleddes med en presentation av Helena Palmgren som forskar om fåglar som indikatorer på bakteriell förorening. Hon har letat olika bakteriestammar, tex *Salmonella* och *Campylobacter*, hos fåglar och bland annat funnit att det inte verkar vara någon skillnad mellan inflyttande fåglar på våren och utflyttande fåglar på hösten vad gäller förekomst av bakterier. Vi kan därför inte dra säga att *salmonella* enbart förs in till Sverige utifrån, utan verkar finnas i lika hög utsträckning här. Skrätmås är den art där man oftast hittar just *Salmonella*-bakterier.

Helenas handledare Björn Olsen gav därefter sin ordinarie presentation som behandlade frågan om fåglar är aktiva eller passiva bärare av exempelvis virus. Dvs, åker virus bara snålskjuts på fåglarna eller kan fåglarna själva drabbas av sjukdom? En teori är att stress ökar risken att fågeln ska bli sjuk av det smittoämne som den bär med sig. Detta hade testats genom att dela upp 20 rödvingetrastar i fyra grupper. Ena hälften hölls under konstanta ljusförhållanden, alltid lika långa dagar och nätter, medan den andra halvan fick successivt kortare dagar för att simulera hösten ankomst och därmed sätta igång flyttinstinkterna som antas vara ett stresstillstånd. I vardera gruppen infekterades hälften av fåglarna med *borrelia*, vanligt hos fästingar, och det visade sig att de infekterade fåglarna i flyttgruppen blev sjuka av *borreliasmittan* i högre grad än de icke-flyttande trastarna.

Björn Ehrenroth gav, sin vana trogen frestas man att säga, därefter en rapport om invasionsrörelser observerade vid Hammarö fågelstation i norra

Vänern. Denna gång var det gråspetten som hade setts och ringmärkts i rekordantal under 1999. Framförallt var det honor som flyttade, vilket kan jämföras med resultaten från pilgrimsfalksprojektet. Att gråspetten verkar vara på uppgång sedan två decennier bekräftades av Tomas Birkö från Ångermanland.

Först ut i den sista trion av föredragshållare var Ånnsjön och Thomas Holmberg som berättade om mellanårskontroller och vad dessa kan säga om företeelser som hemortstrohet och nomadism hos de märkta fåglarna.

Lars Broberg, känd från TV som rördromsmärkare, berättade om Idö märkplats. Detta är det vasshav i Mälarens södra kant där Lars sedan 1981 märkt omkring 45 000 fåglar. Rörsångare och sävsparv dominerar stort, men mest intressant är nog skäggesarna som sedan ett decennium fångas årligen i vassen. Skäggesarna uppvisar en cyklisk förekomst där populationen byggs upp mycket kraftigt under fem år för att sedan krascha. Troligen beror kraschen på att en stor del av fåglarna flyttar iväg till andra områden. Troligen kom de första skäggesarna till Idö efter en dylik krasch i Tåkern i slutet av åttiotalet.

Avslutningsvis presenterade Per-Göran Bentz en schweizisk doktorands studier av nattsträcket vid Falsterbo. Med en avancerad utrustning bestående av IR-kamera, video och dator kunde hon följa en del och uppskatta hela det nattliga sträcket både över tiden och i rummet, dvs på vilken höjd fåglarna flög vid varje tid. En slutsats var att det verkar finnas ett samband mellan sträckintensiteten på natten och efterföljande dags nätfångst, något som bland andra Tomas Alerstam tidigare tvivlat på.

Sammanfattande kommentarer

Föredragen spänner som synes över ett brett spektrum av studier relaterade till ringmärkning. Naturligt nog var det många presentationer med anknytning till västkusten.

Mötet hade en bra och tämligen jämn blandning av proffs- och amatörornitologer, vilket gör att ringmärkmötet fyller den viktiga funktionen av en bro mellan dessa grupper som ofta efterlyses i debatten kring *Ornis Svecica* till exempel.

Jag hade dock gärna sett fler presentationer av den typ som Tommy Järås och Thomas Holmberg höll, där resultaten inte var helt klara men därigenom stimulerade till egna funderingar. Den som har funderingar kring sina resultat har ju vid ett möte som detta ett gyllene tillfälle att få synpunkter och nya infallsvinklar från andra märkare.

Presentationerna är dock inte allt, utan mycket avhandlas också under fikapauser och pubsnack på kvällen.

/ Peter